

مطالعات پشتیبان

دانشکده: الهیات و معارف اسلامی

رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی

مقطع: کارشناسی

کتابخانه

مطالعات پشتیبان

رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی

مجری طرح:

دکتر سید محمدهادی قبولی درافشان

همکاران طرح:

دکتر محمدتقی فخلعی

دکتر محمدحسن حائری

دکتر حسین ناصری مقدم

دکتر حسین صابری

دکتر عباسعلی سلطانی

دکتر علیرضا عابدی سر آسیا

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- تاریخچه ۲
- ۱-۱-۱- تاریخچه رشته در دنیا ۲
- ۱-۱-۲- تاریخچه رشته در ایران ۲
- ۱-۱-۳- تاریخچه رشته در دانشگاه ۲
- ۲-۱- روش پژوهش ۲
- ۳-۱- جامعه ۲
- ۴-۱- نمونه ۲
- ۵-۱- ابزار ۲
- ۶-۱- روش تحلیل ۲

فصل دوم: تحلیل اسناد فرادست

- ۱-۲- اسناد فرادست ۴
- ۱-۱-۲- سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ۴
- ۲-۱-۲- نقشه جامع علمی کشور ۴
- ۳-۱-۲- سند تحول راهبردی ۵
- ۴-۱-۲- سند راهبردی دانشگاه ۵
- ۵-۱-۲- سند راهبردی دانشکده ۵
- ۲-۲- خلاصه دلالت‌های اسناد فرادست برای برنامه درسی ۵

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

- ۱-۳- رتبه دانشگاه ۸
- ۲-۳- معرفی دانشگاه ۸
- ۳-۳- دلایل انتخاب دانشگاه ۸
- ۴-۳- ساختار برنامه درسی ۸
- ۲-۳- ماتریس نقاط اشتراک و افتراق ۹

فصل چهارم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر ایران

- ۴-۱- معرفی دانشگاه ۳۰
- ۴-۲- دلایل انتخاب دانشگاه ۳۰
- ۴-۳- ساختار برنامه درسی ۳۰
- ۴-۴- ماتریس نقاط اشتراک و افتراق ۳۰

فصل پنجم: پایش دانش‌آموختگان

- ۵-۱- پایش دانش‌آموختگان ۳۷
- ۵-۲- نقاط قابل بهبود برنامه درسی از نظر دانش‌آموختگان ۳۷

فصل ششم: پایش کارفرمایان

- ۶-۱- نقطه نظرات کارفرمایان ۴۱
- ۶-۲- نقاط قابل بهبود برنامه درسی بر اساس نتایج حاصل از ارزیابی دیدگاه کارفرمایان ۴۱

فصل هفتم: نتیجه‌گیری

- ۷-۱- تشریح رابطه بین مطالعات انجام‌شده با برنامه درسی موردبازنگری ۴۵
- ۷-۲- مقایسه برنامه درسی قدیم با برنامه درسی پیشنهادی دانشگاه فردوسی مشهد ۴۵
- ۷-۳- عمده‌ترین تغییرات در برنامه درسی بر مبنای مطالعات انجام‌شده ۴۸

فصل اول

کلیات

۱-۱- تاریخچه

۱-۱-۱- تاریخچه رشته در دنیا:

این رشته در دانشگاه‌های مطرح اسلامی مانند الازهر مصر (از سال ۳۶۵ هجری قمری) تدریس شده است.

دانشگاه الازهر در حال حاضر در شهرهای زیر دانشکده فقه و حقوق دارد: قاهره، طنطا، تفهنا الاشراف، دمنهور و اسیوط

لازم به ذکر است که دانشکده فقه و حقوق یکی از اولین دانشکده‌های دانشگاه الازهر است. دانشکده فقه و حقوق قاهره در سال ۱۹۳۰ تأسیس شده است.

۱-۱-۲- تاریخچه رشته در ایران:

بر طبق اطلاعات موجود، این رشته تحت عنوانی کلی، اولین بار در دانشکده معقول و منقول دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۳ تأسیس شده است.

۱-۱-۳- تاریخچه رشته در دانشگاه:

دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد در سال ۱۳۳۷ به نام دانشکده علوم معقول و منقول با دو رشته معقول (فلسفه و حکمت اسلامی) و منقول (فقه) تأسیس شده است. از سال ۱۳۴۸ نام این دانشکده، به الهیات و معارف اسلامی تغییر یافته و در سه رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی، فلسفه و کلام اسلامی، فرهنگ اسلامی و رابطه آن با تمدن ایرانی دانشجو پذیرفته است. در سال ۱۳۶۲ که دانشگاه‌ها پس از یک وقفه دو - سه ساله بازگشایی شدند، کلیه رشته‌های این دانشکده در هم ادغام شده به نام رشته «الهیات و معارف اسلامی» با دو گرایش دبیری و آزاد به کار خود ادامه داد. در بهمن‌ماه ۱۳۶۵ رشته آزاد الهیات به پنج گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی، فلسفه و کلام اسلامی، علوم قرآنی و حدیث، فرهنگ اسلامی (تاریخ و تمدن اسلامی) و مبانی تشیع و ادیان و مذاهب تقسیم گردید. از سال تحصیلی ۷۰-۶۹ گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی به صورت مستقل تشکیل گردید.

۱-۲- روش:

تحلیلی - توصیفی

۱-۳- جامعه

- دانشگاه‌های مطرح ایران و جهان (دانشگاه تهران، دانشگاه الازهر مصر، دانشگاه جازان عربستان، دانشگاه اردن، دانشگاه کوفه و دانشگاه امام مالک امارات)؛ ۸۰ نفر از کارفرمایان و ۲۰۰ نفر از دانش‌آموختگان دانشگاه فردوسی مشهد

۱-۴- ابزار

پرسشنامه، پایگاه‌های اینترنتی و سایر منابع

۱-۵- شیوه تحلیل

مقایسه برنامه‌های درسی

فصل دوم

تحلیل اسناد فرادست

۲-۱- در این فصل انتظار می‌رود اسناد فرادست کلان به شرح ذیل مورد بررسی قرار گیرد.

۲-۱-۱- سند چشم‌انداز ۲۰ ساله

- بند یکم، اعتلا و عمق و گسترش دادن معرفت و بصیرت دینی بر پایه قرآن و مکتب اهل بیت (ع)
- بند دهم، اصلاح نظام آموزشی کشور، شامل: آموزش و پرورش، آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش عالی و کارآمد کردن آن برای تأمین منابع انسانی مورد نیاز در جهت تحقق اهداف چشم‌انداز.

۲-۱-۲- نقشه جامع علمی کشور

- فصل اول: ارزش‌های بنیادین و الگوی نظری نقشه جامع علمی کشور
- مبانی و ارزش‌های بنیادین نقشه جامع علمی کشور
۱. حاکمیت جهان‌بینی توحیدی اسلام در تمام ابعاد علم و فناوری،
  ۲. علم هدایتگر و هدفمندی آخرت‌گرایانه علم و فناوری،
  ۳. عدالت محوری، پرورش استعدادها و دستیابی همگان ۸. ایجاد تحول بنیادین علمی به‌خصوص در بازبینی و طراحی علوم انسانی در چارچوب جهان‌بینی اسلامی
- فصل سوم: اولویت‌های علم و فناوری کشور: اولویت‌های الف- در علوم انسانی و معارف اسلامی: ... فقه تخصصی - ...، حقوق...
- فصل چهارم: راهبردها و اقدامات ملی برای توسعه علم و فناوری در کشور- ۴-۱- راهبردهای کلان توسعه علم و فناوری در کشور:
- راهبرد کلان ۶: تحول و نوسازی نظام تعلیم و تربیت اعم از آموزش و پرورش و آموزش عالی به‌منظور انطباق با مبانی تعلیم و تربیت اسلامی و تحقق اهداف کلان نقشه.
- راهبرد کلان ۱۰: متحول سازی و ارتقای کمی و کیفی علوم انسانی و هنر مبتنی بر معارف اسلامی.
- راهبردها و اقدامات ملی متناسب با راهبردهای کلان توسعه علم و فناوری در کشور:
- نهادینه کردن نگرش اسلامی به علم و تسریع در فرایندهای اسلامی شدن نهادهای آموزشی و پژوهشی
- ۴-۲- راهبردها و اقدامات ملی متناسب با راهبردهای کلان توسعه علم و فناوری در کشور
- راهبردهای ملی:
۱. نهادینه‌سازی نگرش اسلامی در برنامه‌ها و متون آموزشی،
  ۲. توسعه فضای تعامل فکری دانشمندان علوم دینی و سایر علوم،
  - ۳- تعامل مؤثر و سازنده نهادهای علمی حوزوی و دانشگاهی به‌منظور تقویت نگرش اسلامی به علم و بازسازی تمدن نوین اسلامی،
- راهبردهای ملی: بازنگری برنامه‌ها و محتوای آموزشی بر اساس مبانی نظری، ارزشی و نگرش اسلامی،

۲-۱-۳- سند تحول راهبردی علم و فناوری کشور

- فصل چهارم: فهرست حوزه‌ها و اولویت‌های راهبردی علم و فناوری کشور (در پنج سال نخست اجرا)
  ۱. در علوم دینی و معرفتی با تأکید بر علوم قرآنی و اخلاق اسلامی، فلسفه، الهیات و کلام اسلامی و اندیشه‌ها و نظریات حقوقی و سیاسی اسلام.
- فصل ششم: راهبردهای دستیابی به وضعیت مطلوب
راهبرد ملی هشتم: ارتقاء کمی و کیفی در علوم انسانی، معارف اسلامی و هنر. راهبردهای عملیاتی: شناسایی و گسترش گرایش‌های میان‌رشته‌ای بر اساس حل مشکل و رفع نیاز.

۲-۱-۴- سند راهبردی دانشگاه

- ارزش‌های محوری دانشگاه فردوسی مشهد
شماره ۱...؛ ۲. اعتلای فرهنگ اسلامی ایرانی
اهداف کلان ده‌ساله: ۱...؛ ۲...؛ ۳...؛ ۴. تقویت تعلق و تعهد به اسلام و ایران

۲-۱-۵- سند راهبردی دانشکده

گسترش آفاق اندیشه دینی، معرفت و بصیرت بر اساس آموزه‌های قرآن کریم و مکتب اهل‌بیت (علیهم‌السلام)؛ پرورش استعدادها و حمایت از آن‌ها در جهت نشر جهان‌بینی توحیدی اسلام؛ توجه به وضع موجود و وضع مطلوب دانشجویان؛ توجه به پژوهش و کارآفرینی و پشتیبانی از کارآفرینان دانشکده از طریق انعقاد قراردادهای پژوهشی با شهرداری، دادگستری و مؤسسات تحقیقاتی.

۲-۱- همچنین از آنجاکه حسب رشته‌های تحصیلی مختلف اسناد فرادست تخصصی وجود دارد نسبت به بررسی آن‌ها نیز اقدامات لازم صورت گیرد.

۲-۲- دلالت‌های اسناد مورد بررسی جهت بازنگری برنامه درسی را تشریح نمایید.

با عنایت به سند چشم‌انداز، نقشه جامع علمی کشور، سند راهبردی تحول علم و فناوری کشور و سند راهبردی دانشگاه فردوسی مشهد در جهت حذف یا اضافه نمودن درس، تغییر واحد، تغییر سرفصل، منبع و... به صورت ذیل بهره‌برداری گردیده است:

الف. در اکثر موارد، پیش‌نیازهای غیرضروری دروس حذف گردیده و تعداد واحدهای برخی دروس مانند درس روش تحقیق و مرجع‌شناسی از ۳ به ۲ کاهش یافته و برخی دروس، به شرح ذیل، در هم ادغام گردیده است:

مبادی عمومی و خصوصی فقه به مبادی فقه و منطق ۱ و ۲ به منطق، تاریخ فقه و اجتهاد در مذاهب اهل سنت و تاریخ فقه و اجتهاد در مکتب تشیع به تاریخ فقه و اجتهاد، تاریخ و سیره پیامبر و تاریخ و سیره

فصل دوم: تحلیل اسناد فرادست

امامان علیهم‌السلام به تاریخ و سیره پیامبر و امامان معصوم (ع)، قرائت و درک متون معاصر و قرائت و درک متون مطبوعاتی به قرائت و درک متون معاصر عربی.

ب. برخی دروس، متناسب با نیازهای دانشجویان رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی به شرح ذیل به برنامه درسی اضافه‌شده یا از وضعیت اختیاری به اصلی انتقال یافته است:

فقه قضایی، احادیث فقهی، حقوق اشخاص و اموال، حقوق جزای اختصاصی، فقه خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۱)، حقوق خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۲)، فقه عبادی (جایگزین فقه ۱)، فقه مدنی عقود معین ۱ (جایگزین فقه ۲)، فقه مدنی عقود معین ۲ (جایگزین فقه ۳)، فقه احکام، وصیت و ارث (جایگزین فقه ۴)، فقه جزایی (جایگزین حقوق جزای اختصاصی اسلام) حقوق تجارت (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق اساسی (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق بین‌الملل اسلام (انتقال از اختیاری به اصلی).

ج. برخی دروس مانند کارورزی حقوقی، ادله اثبات دعوا، حقوق کار، جرم‌شناسی، جهت تقویت دانشجویان در امور عملی و کارآموزی و کسب آمادگی برای ورود به بازار کار در برنامه درسی اضافه شده است که هم با نیازهای روز جامعه تناسب دارد و هم اطلاعات دانشجویان را نسبت به رشته تخصصی خود و رشته‌های مرتبط افزایش می‌دهد.

فصل سوم

بررسی تجربیات دانشگاه‌های

برتر دنیا

۱-۳- رتبه دانشگاه در جهان بر اساس نظام رتبه‌بندی

۲۵۵۵ (در سال ۲۰۱۶)

۲-۳- معرفی دانشگاه

دانشگاه الازهر در قرن چهارم هجری توسط خلفای فاطمی تأسیس شد و اکنون بزرگ‌ترین مؤسسه دینی و علمی مصر است. در این دانشگاه رشته‌های مختلف علوم دینی، علوم انسانی و علوم تجربی هم در قسمت برادران و هم خواهران تدریس می‌شود. علاوه بر مصر، الازهر در برخی کشورهای اسلامی دیگر هم دانشکده‌هایی را تأسیس نموده است. دانشکده فقه و حقوق از قدیمی‌ترین دانشکده‌های الازهر است.

۳-۳- دلایل انتخاب دانشگاه

تأکید دانشگاه الازهر بر آموزش علوم دینی و انسانی. وجود رشته فقه و حقوق در مقطع کارشناسی و حتی وجود دانشکده‌ای با این نام که امکان مقایسه را فراهم می‌کند.

۴-۳- ساختار برنامه درسی

۱-۴-۳- جدول دروس: عنوان، تعداد و نوع واحدهای درسی

دروس این رشته به دو دسته تقسیم می‌شوند:

دروس ممتد که در طول سال تحصیلی تدریس می‌شود و آزمون آن‌ها در پایان نیمسال دوم برگزار می‌شود و دروس ترمی. عدد جلوی هر درس، تعداد ساعات را نشان می‌دهد.

سال اول، دروس ممتد: قرآن کریم ۲، مقدمه علم حقوق ۳، نظام‌های سیاسی و قانون اساسی ۳، اصول فقه (حنفی/ غیر حنفی) ۵، فقه مذهبی ۵، روش تحقیق (مقدمه علم حقوق) ۱، روش تحقیق (فقه) ۱.

دروس ترمی:

ترم اول: مسائل فقهی معاصر ۴، تاریخ قانون‌گذاری ۴، مصطلح الحدیث و رجال ۲، جرم‌شناسی و کیفرشناسی ۴، تاریخ حقوق ۴. ترم دوم: سازمان‌های بین‌المللی ۴، زبان خارجی ۴.

مجموع ترم اول: ۳۸، ترم دوم: ۲۸.

سال دوم، دروس ممتد: قرآن کریم ۲، فقه تطبیقی ۴، اصول فقه (حنفی و غیر حنفی) ۵، فقه مذهبی ۵، حقوق بین‌الملل عمومی ۳، حقوق اداری ۳، قانون مدنی (منابع تعهد) ۳، روش تحقیق (حقوق اداری) ۱، روش تحقیق (اصول فقه) ۱.

دروس ترمی ترم اول: اقتصاد و تعاون ۴، زبان خارجی ۴، مسائل فقهی معاصر ۴.

ترم دوم دروس ترمی ندارد.

مجموع ترم اول: ۳۹، ترم دوم: ۲۷.

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

سال سوم، دروس ممتد: قرآن کریم ۲، فقه مذهبی ۴، اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۴، فقه تطبیقی ۴، حقوق جزای عمومی ۳، حقوق مدنی (احکام تعهد) ۳، روش تحقیق (فقه) ۱، روش تحقیق (حقوق جزا) ۱.

دروس ترمی، ترم اول: دادرسی اداری ۴، احوال شخصیه مسلمین ۴، اقتصاد سیاسی ۴، زبان خارجی ۴. ترم دوم: حقوق تجارت ۶.

مجموع ترم اول: ۳۸، ترم دوم: ۲۸.

سال چهارم، دروس ممتد: قرآن کریم ۲، اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۴، حقوق جزای اختصاصی ۳، روش تحقیق (اصول فقه) ۱، فقه مذهبی ۳، فقه تطبیقی ۴، آیین دادرسی مدنی و تجاری ۳.

دروس ترمی، ترم اول: حقوق مدنی (عقود) ۶، اصطلاحات حقوقی ۴، مالیه عمومی و حقوق مالیاتی ۴، حقوق تجارت و دریایی ۶، روش تحقیق (عقود مدنی) ۲. ترم دوم: احوال شخصیه غیرمسلمین ۴، مدیریت عمومی ۴.

مجموع ترم اول: ۴۲، مجموع ترم دوم: ۲۸.

سال پنجم، دروس ممتد: قرآن کریم ۲، اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۳، فقه مذهبی ۳، فقه تطبیقی ۳، اجرای احکام کیفری ۳، قانون مدنی (مالکیت و بیمه) ۳، روش تحقیق (اجرای احکام کیفری) ۱، روش تحقیق (فقه تطبیقی) ۱.

دروس ترمی، ترم اول: احوال شخصیه (ارث) ۶، قانون کار ۴، قانون کشاورزی ۲، اصطلاحات حقوقی به زبان خارجی ۴، آیین دادرسی مدنی (اجرا) ۴.

ترم دوم: حقوق بین‌الملل خصوصی ۶.

مجموع ترم اول: ۳۹، ترم دوم: ۲۵.

۳-۴-۲- اهداف کلان برنامه درسی

اعطای مدرک لیسانس پس از طی یک دوره پنج‌ساله که معادل لیسانس حقوق دانشکده‌های دیگر به‌علاوه مواد درسی فقه، اصول فقه و فقه تطبیقی است. دانشکده تلاش می‌کند دانش‌آموختگانی تربیت کند که قادر بر حفظ و نشر علوم فقهی و بیان احکام آن و تصدی مشاغل حقوقی و ارائه مباحث علمی فقهی و حقوقی و مشارکت فعال در امور جامعه باشند.

۳-۴-۳- ویژگی‌های برنامه درسی (سرفصل دروس، منابع پیشنهادی، روش تدریس، روش ارزیابی)

از ویژگی‌های اصلی دانشکده فقه و حقوق دانشگاه الازهر این است که امتحانات به‌صورت کتبی و شفاهی برگزار می‌شود. (به سایت دانشکده مراجعه شد ولی اطلاعاتی بیشتر از موارد مذکور به دست نیامد.)

۳-۵- ترسیم ماتریس به‌منظور بررسی نقاط اشتراک و افتراق دانشگاه‌های مختلف که مورد بررسی قرار گرفته است.

قسمت نخست. تجارب دانشگاه‌های برتر جهان چه دلالتی برای برنامه درسی داشته است؟

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

الف. در دانشگاه الازهر دروس ممتد در طول سال تدریس می‌شود که در دانشگاه فردوسی مشهد با این سیستم وجود ندارد. در عین حال، برخی دروس بین دو دانشگاه مشترک بوده و برخی مختص دانشگاه فردوسی مشهد یا الازهر و برخی هم مشابه هستند. دروس روزآمدی مانند الزامات خارج از قرارداد و فلسفه حقوق و حقوق اشخاص و اموال به برنامه جدید دانشگاه فردوسی مشهد اضافه شده که در برنامه دانشگاه الازهر وجود ندارد. نتیجه مقایسه انجام شده میان برنامه دانشگاه الازهر و دانشگاه فردوسی مشهد بیانگر این است که دانشگاه فردوسی مشهد تأکید قابل توجهی بر روی دروس فقهی و اصولی دارد در حالی که در دانشگاه الازهر بر روی دروس حقوقی تمرکز بیشتری صورت گرفته است. قابل توجه است که در برنامه درسی جدید دانشگاه فردوسی مشهد علاوه بر تأکید بر دروس فقه و اصول، سعی شده است دروس ضروری حقوقی نیز در برنامه درسی گنجانده شود.

ب. در برنامه دانشکده امام مالک دروس حقوقی اندکی پیش بینی شده است در حالی که در برنامه درسی جدید دانشگاه فردوسی مشهد توجه به استفاده از دروس حقوقی موجب مزیت آن گردیده است.

ج. برنامه جدید دانشگاه فردوسی مشهد تلفیقی است از دروس فقهی و دروس حقوقی. به طوری که دانشجویان توانایی‌های متناسب با هر دو رشته فقه و حقوق را با تأکید بر ماهیت خود رشته، به دست می‌آورند. جامعیتی که در برنامه دانشگاه فردوسی مشهد وجود دارد، در برنامه دانشگاه کوفه دیده نمی‌شود. برنامه دانشگاه کوفه بر دروس فقهی متمرکز است. البته به نظر می‌رسد بین تعداد واحد و ساعت هر درس تناسب وجود ندارد، به طوری که برخی دروس مانند فقه اسلامی که شش واحد ارزش دارد در هفته فقط سه ساعت تدریس می‌شود که کافی به نظر نمی‌رسد و این نقص با در نظر گرفتن تعداد واحدهای متناسب برای دروس فقهی و حقوقی و ساعات متناسب در برنامه جدید درسی دانشگاه فردوسی مرتفع شده است.

د. در برنامه دانشگاه جازان عربستان نیز تأکید بر دروس رشته فقه و اصول بوده و توجه بسیار کمی به دروس حقوقی شده است. در برنامه درسی رشته فقه و اصول دانشگاه اردن نیز تمرکز بر دروس فقه و اصول است و دروس حقوقی خیلی کم دیده می‌شود به طوری که فقط مقدمه علم حقوق در برنامه درسی به عنوان یک درس اختیاری پیش بینی شده است که در برنامه درسی جدید نقص مذکور برطرف شده و دروس حقوقی و کاربردی قابل توجهی برای دانشجویان در نظر گرفته شده است.

قسمت دوم: تبیین و مقایسه برنامه درسی دانشگاه‌های برتر دنیا با دانشگاه فردوسی مشهد

الف. تبیین برنامه درسی دانشگاه الازهر و دانشگاه فردوسی مشهد

*رنگ سیاه: دروس متفاوت * رنگ قرمز: مشترک * رنگ سبز: شبیه

(عدد مقابل دروس الازهر بیانگر ساعات تدریس هر درس است)

دروس الازهر	دروس جدید فردوسی مشهد
قرآن کریم ۲	مبادی فقه (مرتبط با فقه مذهبی، مسائل فقهی معاصر، فقه تطبیقی)
مقدمه علم حقوق ۳	تاریخ فقه و اجتهاد
نظام‌های سیاسی و قانون اساسی ۳	منطق
اصول فقه (حنفی/ غیر حنفی) ۵	سیره پیامبر و امامان (ع)

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

احادیث فقهی	فقه مذهبی ۵
روش تحقیق و مرجع شناسی فقه و اصول (مرتبط با درس روش تحقیق. البته در الازهر، هر نیمسال، روش تحقیق موضوعی خاص دارد).	روش تحقیق (مقدمه علم حقوق) ۱
فقه جزایی (مرتبط با فقه تطبیقی و فقه مذهبی).	روش تحقیق (فقه) ۱
فقه خانواده (مرتبط با فقه تطبیقی و فقه مذهبی و احوال شخصیه مسلمین).	مسائل فقهی معاصر ۴
حقوق خانواده (مرتبط با احوال شخصیه مسلمین و غیر مسلمین).	تاریخ قانون گذاری ۴
فقه عبادی (مرتبط با فقه مذهبی)	مصطلح الحدیث و رجال ۲
فقه مدنی- عقود معین ۱ (مرتبط با مسائل فقهی معاصر و فقه تطبیقی و فقه مذهبی).	جرم شناسی و کیفر شناسی ۴
فقه مدنی - عقود معین ۲ (مرتبط با مسائل فقهی معاصر و فقه تطبیقی و فقه مذهبی).	تاریخ حقوق ۴
فقه احکام و احوال شخصیه (مرتبط با احوال شخصیه مسلمین و غیر مسلمین).	سازمان های بین المللی ۴
فقه قضایی (مرتبط با فقه تطبیقی و فقه مذهبی).	زبان خارجی ۴
حقوق اساسی (مرتبط با نظام های سیاسی و قانون اساسی).	قرآن کریم ۲
حقوق بین الملل اسلام (مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی).	فقه تطبیقی ۴
حقوق تجارت (مانند حقوق تجارت).	اصول فقه (حنفی و غیر حنفی) ۵
حقوق اشخاص و اموال (مرتبط با احوال شخصیه و حقوق مدنی مالکیت)	فقه مذهبی ۵
حقوق جزای اختصاصی (مانند حقوق جزای اختصاصی).	حقوق بین الملل عمومی ۳
کلیات علم حقوق (مانند مقدمه علم حقوق)	حقوق اداری ۳
فقه تطبیقی (مانند فقه تطبیقی)	حقوق مدنی (منابع تعهد) ۳
اصول فقه ۱ (مانند اصول فقه)	روش تحقیق (حقوق اداری) ۱
اصول فقه ۲ (مانند اصول فقه)	روش تحقیق (اصول فقه) ۱
آیات الاحکام عبادی	قرآن کریم ۲
آیات الاحکام حقوقی	فقه مذهبی ۴
فقه مسائل خلافی فریقین (مرتبط با فقه تطبیقی)	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۴
حقوق جزای عمومی اسلام (مرتبط با حقوق جزای عمومی).	فقه تطبیقی ۴
اصول فقه ۳ (مانند اصول فقه)	حقوق جزای عمومی ۳
اصول فقه ۴ (مانند اصول فقه).	حقوق مدنی (احکام تعهد) ۳
مباحثی از حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها (مرتبط با حقوق مدنی منابع تعهد و احکام تعهد و حقوق مدنی عقود).	روش تحقیق (فقه) ۱
آیین دادرسی مدنی (مانند آیین دادرسی مدنی و تجاری).	روش تحقیق (حقوق جزا) ۱
زبان تخصصی ۱ (مرتبط با اصطلاحات حقوقی به زبان خارجی).	دادرسی اداری ۴
قواعد فقه مدنی	احوال شخصیه مسلمین ۴
فلسفه حقوق	اقتصاد سیاسی ۴
مبانی استنباط احکام مستحدثه (مرتبط مسائل فقهی معاصر).	زبان خارجی ۴.

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

آیین دادرسی کیفری	حقوق تجارت ۶
زبان تخصصی ۲ (مرتبط با اصطلاحات حقوقی به زبان خارجی).	قرآن کریم ۲
قواعد فقه جزایی	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۴
صرف ۱	حقوق جزای اختصاصی ۳
کلام و عقاید اسلامی	روش تحقیق (اصول فقه) ۱
صرف ۲	فقه مذهبی ۳
نحو ۱	فقه تطبیقی ۴
کلیات فلسفه و عرفان اسلامی	آیین دادرسی مدنی و تجاری ۳
مبادی اصول (مرتبط با اصول فقه).	حقوق مدنی (عقود) ۶
نحو ۲	اصطلاحات حقوقی ۴
کلیات تفسیر قرآن کریم	مالیه عمومی و حقوق مالیاتی ۴
کلیات علوم حدیث (مرتبط با مصطلح الحدیث و رجال).	حقوق تجارت و دریایی ۶
نحو ۳	روش تحقیق (عقود مدنی) ۲
شناخت ادیان بزرگ با تأکید بر ابعاد تشریحی	احوال شخصیه غیرمسلمین ۴
مبانی جامعه‌شناسی	مدیریت عمومی ۴
کلیات علوم قرآنی	قرآن کریم ۲
مهارت‌های ترجمه	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۳
تربیت بدنی	فقه مذهبی ۳
ورزش	فقه تطبیقی ۳
سیره پیامبر و امامان معصوم (ع)،	اجرای احکام کیفری ۳
دانش خانواده و جمعیت	حقوق مدنی (مالکیت و بیمه) ۳
زبان خارجه	روش تحقیق (اجرای احکام کیفری) ۱
تعلیم و تربیت اسلامی	روش تحقیق (فقه تطبیقی) ۱
فارسی عمومی	احوال شخصیه (ارث) ۶
جرم‌شناسی	قانون کار ۴
حقوق کار (مانند قانون کار)	قانون کشاورزی ۲
قواعد فقه قضایی	اصطلاحات حقوقی به زبان خارجی ۴
قواعد فقه مدنی ۲	آیین دادرسی مدنی (اجرا) ۴
الزامات خارج از قرارداد	حقوق بین‌الملل خصوصی ۶

ب. مقایسه برنامه درسی دانشگاه الأزهر و دانشگاه فردوسی مشهد

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

- در دانشگاه الازهر دروس ممتد در طول سال تدریس می‌شود که در دانشگاه فردوسی مشهد با این سیستم وجود ندارد.
- برخی دروس بین دو دانشگاه مشترک است. برخی مختص دانشگاه فردوسی مشهد یا الازهر و برخی هم مشابه هستند.
- دروس روزآمدی مانند الزامات خارج از قرارداد و فلسفه حقوق به برنامه جدید دانشگاه فردوسی مشهد اضافه شده که در برنامه دانشگاه الازهر وجود ندارد.
- نتیجه مقایسه انجام شده میان برنامه دانشگاه الازهر و دانشگاه فردوسی مشهد بیانگر این است که دانشگاه فردوسی مشهد تأکید قابل توجهی بر روی دروس فقهی و اصولی دارد در حالی که در دانشگاه الازهر بر روی دروس حقوقی تمرکز بیشتری صورت گرفته است. البته تفاوت یاد شده کاملاً طبیعی است زیرا برنامه دانشگاه الازهر برای رشته فقه و حقوق تنظیم گردیده است که مشابه با رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی است که در دانشگاه فردوسی مشهد وجود دارد. در عین حال در برنامه درسی دانشگاه فردوسی مشهد علاوه بر تأکید بر دروس فقه و اصول، سعی شده است دروس ضروری حقوقی نیز در برنامه درسی گنجانده شود.

** تبیین و مقایسه برنامه درسی سایر دانشگاه‌های دنیا که دارای رشته مشابه با رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد هستند.

۱. برنامه درسی دوره کارشناسی فقه و اصول دانشکده فقه دانشگاه کوفه

الف. تبیین برنامه درسی دانشگاه کوفه

* برنامه به صورت سالانه است.

تعداد واحدها ۱۶۷

اهداف برنامه
۱- تربیت نسلی که به طور کلی از فرهنگ اسلامی برخوردار است.
۲- فراهم ساختن معیارهای تدریسی تربیتی برای مدارس تربیتی
۳- انتشار فرهنگ فقهی و اصولی بین نسل جوان و امت محقق ساختن برتری علمی در زمینه‌های علوم اسلامی.
اهداف آموزشی مدنظر
- برخوردار نمودن مؤسسات از متخصصین فقه و اصول
- صیانت از سلامت فقه و اصول
خدمت به فقه و اصول
دانش و فهم
در این زمینه بخش فقه و اصول دو رسالت بر عهده دارد:
نخست: ایجاد بنای معرفتی برای دانشجویان با الهام از میراث اسلامی و گنجینه‌اش
دوم: بازسازی اساس توانایی‌های فکری و بحثی دانشجویان و سوق دادن آنها به سوی اصول بحث علمی منطقی

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

<p>روش‌های تعلیم و یادگیری برای ارتقای دانش و فهم</p> <p>- روش‌های تدریس سنتی مبتنی بر نظریات تربیتی و آموزشی به‌کارگیری فناوری نوین در فرایند تدریس و استفاده از منابع</p>	
<p>روش‌های ارزیابی</p> <p>- نظام امتحانات ماهانه</p> <p>- نظام امتحانات روزانه</p> <p>ارزیابی توانایی‌های شفاهی و قدرت بیان دانشجو</p>	
<p>مهارت‌های اندیشیدن</p> <p>- قدرت دانشجو بر ارائه راه‌حل‌های سریع برای سؤالاتی که در سخنرانی از وی پرسیده می‌شود.</p> <p>ارزیابی مهارت‌های اندیشیدن از رهگذر بحث‌ها و تقریرهای روزانه</p>	
<p>مهارت‌های حرفه‌ای و عملی</p> <p>افزایش مهارت‌های دانشجویان در استنباط و اندیشیدن به‌طوری‌که سطح دانشجو را بالا برد.</p>	
<p>روش‌های تعلیم و یادگیری به‌کاررفته در ارتقای مهارت‌های عملی</p> <p>۱- برگزاری امتحانات روزانه و فصلی و اختیارات</p> <p>۲- فتح باب گفتگو و بحث</p>	
<p>روش‌های ارزیابی مهارت‌های عملی</p> <p>رشد مهارت و قدرت بر استنباط نص شرعی اسلامی با در نظر گرفتن واقعیت‌های جامعه معاصر</p>	
<p>مهارت‌های عمومی و قابل‌انتقال به دیگران</p> <p>۱- آموزش فعالیت‌های اکتساب مهارت‌ها به دانشجویان</p> <p>۲- آموزش الگوهای پیشرفته به دانشجویان</p>	
<p>روش‌های تعلیم و یادگیری به‌کاررفته در ارتقای مهارت‌های عمومی</p> <p>۱- آماده‌سازی دانشجویان برای داشتن معارف اسلامی با هدف اصلاح و سازندگی طبق مبانی فقه اسلامی محمدی اصیل</p> <p>۲- انتقال فرهنگ اسلامی به‌عنوان ضرورت عملی برای ارزیابی رفتار فردی و اجتماعی</p>	
<p>روش‌های ارزیابی مهارت‌های عمومی و قابل‌انتقال</p> <p>تعمیق بعد عملی و ارزیابی سلوک فردی و سلوک جامعه در بعد اجتماعی و سیاسی و اقتصادی</p>	

سال اول

تعداد واحدها	تعداد ساعات			نام درس	ت
	مجموع	عملی	نظری		
۶	۳	—	۳	فقه اسلامی (عبادات)	۱
۴	۳	—	۳	مقدمه اصول فقه	۲
۶	۳	—	۳	علوم قرآنی و احکام تلاوت	۳
۴	۲	—	۲	علوم حدیث	۴
۴	۲	—	۲	منطق	۵

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

۶	۳	—	۳	نحو و صرف	۶
۴	۲	—	۲	بلاغت	۷
۴	۲	—	۲	کتابخانه و روش تحقیق	۸
۳	۳	۱	۱	رایانه	۹
۴	۲	—	۲	زبان انگلیسی	۱۰
۴	۲	—	۲	حقوق بشر	۱۱

تعداد واحدها: (۴۹) واحد   تعداد ساعات: (۲۵) ساعت

سال دوم

ت	نام درس	تعداد ساعات			تعداد واحد
۱	فقه اسلامی (عقود)	—	۳	۳	۶
۲	اصول فقه (ادله احکام)	—	۳	۳	۶
۳	روش‌های مفسرین	—	۲	۲	۴
۴	روش‌های محدثین	—	۲	۲	۴
۵	علم کلام	—	۲	۲	۴
۶	کتاب فقهی قدیمی	—	۲	۲	۴
۷	نحو و صرف	—	۳	۳	۶
۸	سیره	—	۲	۲	۴
۹	بلاغت	—	۲	۲	۴

تعداد واحدها: (۴۲) واحد   تعداد ساعات: (۲۱) ساعت

سال سوم

ت	نام درس	تعداد ساعات			تعداد واحد
۱	فقه اسلامی	—	۳	۳	۶
۲	اصول فقه (مباحث الفاظ)	—	۳	۳	۶
۳	حدیث احکام	—	۲	۲	۴
۴	خطابه و مناظره	—	۲	۲	۴
۵	اصول تفسیر	—	۲	۲	۴
۶	آیات الاحکام	—	۲	۲	۴
۷	علم رجال	—	۲	۲	۴
۸	نحو و فقه اللغه	—	۲	۲	۴
۹	نظام‌های اسلامی	—	۳	۳	۶

تعداد واحدها: (۴۲) واحد   تعداد ساعات: (۲۱) ساعت

سال چهارم

تعداد واحدها	تعداد ساعات			نام درس	ت
	مجموع	عملی	نظری		
۶	۳	—	۳	فقه اسلامی جنائی	۱
۶	۳	—	۳	اصول فقه	۲
۴	۲	—	۲	فقه‌های متجدد	۳
۴	۲	—	۲	قواعد فقه	۴
۴	۲	—	۲	فلسفه تشریح	۵
۴	۲	—	۲	اقتصاد اسلامی	۶
۴	۲	—	۲	نحو	۷
۴	۲	—	۲	روش‌های تدریس	۸
۴	۲	—	۲	پایان‌نامه	۹

تعداد واحد ۴۰ - تعداد ساعت ۲۰

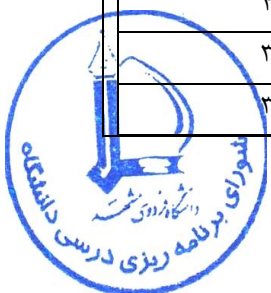
ب. مقایسه برنامه رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد و رشته فقه دانشگاه کوفه
 برنامه جدید دانشگاه فردوسی مشهد تلفیقی است از دروس فقهی و دروس حقوقی. به طوری که دانشجویان توانایی‌های متناسب با هر دو رشته فقه و حقوق را با تأکید بر ماهیت خود رشته، به دست می‌آورند. جامعیتی که در برنامه دانشگاه فردوسی مشهد وجود دارد، در برنامه دانشگاه کوفه دیده نمی‌شود. برنامه دانشگاه کوفه بر دروس فقهی متمرکز است. البته به نظر می‌رسد بین تعداد واحد و ساعت هر درس تناسب وجود ندارد، به طوری که برخی دروس مانند فقه اسلامی که شش واحد ارزش دارد در هفته فقط سه ساعت تدریس می‌شود که کافی به نظر نمی‌رسد.

۲. برنامه کارشناسی فقه دانشگاه جازان عربستان

الف. تبیین برنامه دانشگاه عربستان

سال اول

نیمسال دوم		نیمسال اول	
تعداد واحد	نام درس	تعداد واحد	نام درس
۱	قرآن کریم ۲	۱	قرآن کریم ۱
۲	تفسیر ۱	۲	علوم قرآنی
۲	حدیث ۱	۲	مصطلح الحدیث
۴	فقه عبادات ۲	۴	فقه عبادات ۱
۳	اصول فقه ۲	۴	اصول فقه ۱
۳	توحید ۲	۲	تاریخ تشریح

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

۲	نحو ۱	۳	توحید ۱
۳	مقدمه رایانه	۲	مهارت‌های ارتباط
۲۰	مجموع	۲۰	مجموع

سال دوم

نیمسال دوم		نیمسال اول	
تعداد واحد	نام درس	تعداد واحد	نام درس
۱	قرآن کریم ۴	۱	قرآن کریم ۳
۲	تفسیر ۳	۲	تفسیر ۲
۲	حدیث ۳	۳	حدیث ۲
۴	اصول فقه ۴	۳	فقه عبادات ۳
۳	قواعد فقه	۳	اصول فقه ۳
۲	فقه مستحدثات ۲	۲	فقه مستحدثات ۱
۱	منطق	۲	نحو ۲
۲	نحو ۳	۳	توحید ۳
۳	توحید ۴	۲	اخلاق حرفه‌ای
۱	بحث نظری	۲۱	مجموع
۲۱	مجموع		

سال سوم

نیمسال دوم		نیمسال اول	
تعداد واحد	نام درس	تعداد واحد	نام درس
۱	قرآن کریم ۶	۱	قرآن کریم ۵
۲	تفسیر ۵	۲	تفسیر ۴
۲	فقه خانواده ۲	۳	حدیث ۴
۴	اصول فقه ۶	۳	اصول فقه ۵
۲	فرائض ۲	۳	فقه معاملات ۱
۲	نحو ۵	۳	فقه خانواده ۱
۳	فقه معاملات ۲	۲	فقه مستحدثات ۳
۲	نظریه عقد	۲	نحو ۴
۱	روش تحقیق ۱	۲	فرائض ۱
۱۹	مجموع	۲۱	مجموع

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

سال چهارم

نیمسال دوم		نیمسال اول	
تعداد واحد	نام درس	تعداد واحد	نام درس
۲	فقه مستحدثات ۴	۲	فرائض ۳
۴	اصول فقه ۷	۳	فقه جرائم و عقوبات
۱	مقاصد الشریعه	۲	مبانی اقتصاد
۲	محاکمه و دعاوی	۴	اصول فقه ۷
۲	سیاست شرعی	۲	اسباب اختلاف
۲	اجرای احکام جزایی	۲	قضاء و اثبات
۱	وکالت	۲	مقدمه نظام‌ها
۲	حقوق بشر	۲	دادرسی اداری
۱	روش تحقیق ۲	۱۹	مجموع
۱۷	مجموع		

ب. مقایسه برنامه درسی دانشگاه عربستان با دانشگاه فردوسی مشهد

در برنامه دانشگاه جازان عربستان نیز تأکید بر دروس رشته فقه و اصول بوده و توجه بسیار کمی به دروس حقوقی شده است که در مقام مقایسه، برنامه دانشگاه فردوسی برای دانشجویان مفیدتر به نظر می‌رسد.

۳. برنامه کارشناسی فقه دانشگاه امام مالک امارات

الف. تبیین برنامه دانشگاه امارات

الف. ۱. دروس عمومی اجباری دانشکده

شماره درس	نام درس	پیش‌نیاز	تعداد ساعات	زمان ارائه درس	
				سال	نیمسال
۱۱۱۰۱۰۱	زبان عربی (۱)	-	۳	اول	اول
۱۱۱۰۲۰۲	مهارت‌های ارتباط به زبان انگلیسی (۱)	-	۲	اول	اول
۳۱۱۰۹۰۳	مقدمه علم اقتصاد	-	۳	اول	اول
۱۱۲۰۳۰۱	روان‌شناسی	-	۲	اول	دوم
۱۱۲۰۴۰۲	فناوری اطلاعات (۱)	-	۳:۲-۱	اول	دوم
۱۱۲۰۳۰۳	بایسته‌های علم فلک	-	۲	اول	دوم
۱۲۱۰۳۰۱	بایسته‌های ریاضیات جدید	-	۲	دوم	اول
۱۲۲۰۱۰۱	زبان عربی (۲)	۱۱۱۰۱۰۱	۳	دوم	دوم
۱۲۲۰۲۰۲	مهارت‌های ارتباط به زبان انگلیسی (۲)	۱۱۱۰۲۰۲	۲	دوم	دوم
	مجموع ساعات		۲۲		

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

الف. ۲. دروس عمومی اختیاری دانشکده (دانشجو ۶ ساعت از ۱۵ ساعت را انتخاب می‌کند)

شماره درس	نام درس	پیش‌نیاز	تعداد ساعات	زمان ارائه درس	
				سال	نیمسال
۳۲۱۰۶۰۲	مبانی مدیریت عمومی	-	۳	دوم	اول
۱۲۱۰۵۰۳	مسائل اسلامی معاصر	-	۳	دوم	اول
۱۲۱۰۵۰۴	حقوق بشر در اسلام و اسناد بین‌المللی	-	۳	دوم	اول
۱۲۲۰۴۰۳	فناوری اطلاعات (۲)	۱۱۲۰۴۰۲	۳	دوم	دوم
۱۲۲۰۵۰۴	تمدن اسلامی	-	۳	دوم	دوم
مجموع ساعات			۶		

الف. ۳. دروس مشترک اختیاری دانشکده (دانشجویان یکی از دو برنامه فقه مالکی یا شافعی را انتخاب می‌کنند و نمی‌توانند هر دو یا بخشی از هر کدام را انتخاب کنند).

شماره درس	نام درس	پیش‌نیاز	تعداد ساعات	زمان ارائه درس	
				سال	نیمسال
۲۱۱۰۱۰۴	فقه عبادات مالکی (۱)	۲۱۱۰۳۰۶ (هم‌زمان)	۳:۴-۱	اول	اول
۲۱۱۰۱۰۵	فقه عبادات شافعی (۱)	۲۱۱۰۳۰۶ (هم‌زمان)		اول	اول
۲۱۲۰۱۰۴	فقه عبادات مالکی (۲)	۲۱۱۰۱۰۴	۳:۴-۱	اول	دوم
۲۱۲۰۱۰۵	فقه عبادات شافعی (۲)	۲۱۱۰۱۰۵		اول	دوم
۲۲۱۰۱۰۵	فقه معاملات مالکی (۱)	۲۱۱۰۳۰۶	۳:۴-۱	دوم	اول
۲۲۱۰۱۰۶	فقه معاملات شافعی (۱)	۲۱۱۰۳۰۶		دوم	اول
۲۲۲۰۱۰۵	فقه معاملات مالکی (۲)	۲۲۱۰۱۰۵	۳:۴-۱	دوم	دوم
۲۲۲۰۱۰۶	فقه معاملات شافعی (۲)	۲۲۱۰۱۰۶		دوم	دوم
۲۳۱۰۱۰۱	فقه خانواده مالکی (۱)	۲۱۱۰۳۰۶	۳:۴-۱	سوم	اول
۲۳۱۰۱۰۲	فقه خانواده شافعی (۱)	۲۱۱۰۳۰۶		سوم	اول
۲۳۲۰۱۰۱	فقه خانواده مالکی (۲)	۲۳۱۰۱۰۱	۳:۴-۱	سوم	دوم
۲۳۲۰۱۰۲	فقه خانواده شافعی (۲)	۲۳۱۰۱۰۲		سوم	دوم
مجموع ساعات			۱۸		

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

الف. ۴. دروس اجباری مشترک دانشکده

شماره درس	نام درس	پیش‌نیاز	تعداد ساعات	زمان ارائه درس	
				سال	نیمسال
۲۱۱۰۳۰۶	مقدمه تشریح اسلامی	-	۳	اول	اول
۳۱۱۰۱۰۷	مقدمه علم حقوق	-	۳	اول	اول
۲۱۱۰۷۰۸	احکام تلاوت و حفظ (۱)	-	۱:۱-۱	اول	اول
۲۱۲۰۴۰۶	اصول فقه (۱)	۲۱۱۰۳۰۶	۳:۴-۱	اول	دوم
۲۲۱۰۴۰۷	اصول فقه (۲)	۲۱۲۰۴۰۶	۳:۴-۱	دوم	اول
۲۲۱۰۷۰۸	احکام تلاوت و حفظ (۲)	۲۱۱۰۷۰۸	۱:۱-۱	دوم	اول
۲۲۲۰۹۰۷	عقاید اسلامی (۱)	-	۳	دوم	دوم
۱۳۱۰۶۰۳	روش تحقیق	-	۱	سوم	اول
۲۴۲۰۲۰۱	فقه جنائی تطبیقی	۲۱۱۰۳۰۶	۳	چهارم	دوم
مجموع ساعات				۲۱	

الف. ۵. دروس تخصصی اجباری

شماره درس	نام درس	پیش‌نیاز	تعداد ساعات	زمان ارائه درس	
				سال	نیمسال
۲۱۲۰۸۰۷	علوم قرآن کریم	-	۳	اول	دوم
۲۱۲۰۶۰۸	درآمدی بر سنت نبوی	-	۳	اول	دوم
۲۲۱۰۸۰۹	تفسیر آیات الأحکام (۱)	۲۱۲۰۸۰۷	۳	دوم	اول
۲۲۱۰۶۱۰	احادیث احکام (۱)	۲۱۲۰۶۰۸	۳	دوم	اول
۲۲۲۰۲۰۸	مباحث فقهی پزشکی معاصر	۲۱۱۰۳۰۶	۳	دوم	دوم
۲۳۱۰۹۰۴	عقاید اسلامی (۲)	۲۲۲۰۹۰۷	۳	سوم	اول
۲۳۱۰۵۰۵	قواعد فقه	۲۲۱۰۴۰۷	۳	سوم	اول
۲۳۱۰۶۰۶	فقه سیره نبوی	-	۳	سوم	اول
۲۳۲۱۱۰۴	مطالعاتی در شریعت به زبان انگلیسی (۱)	۱۲۲۰۲۰۲	۲	سوم	دوم
۲۳۲۰۷۰۵	احکام تلاوت و حفظ (۳)	۲۲۱۰۷۰۸	۱:۱-۱	سوم	دوم
۲۳۲۰۸۰۶	تفسیر آیات الأحکام (۲)	۲۱۲۰۸۰۷	۳	سوم	دوم
۲۳۲۰۶۰۷	احادیث احکام (۲)	۲۱۲۰۶۰۸	۳	سوم	دوم
۲۳۲۰۲۰۳	فقه تطبیقی معاملات	۲۲۲۰۱۰۵	۳	سوم	دوم
		۲۲۲۰۱۰۶			
۲۴۱۰۲۰۱	معاملات مالی معاصر (۱)	۲۳۲۰۲۰۳	۳:۴-۱	چهارم	اول
۲۴۱۰۴۰۲	اصول فقه (۳)	۲۲۱۰۴۰۷	۳:۴-۱	چهارم	اول

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

اول	چهارم	۳	۲۳۲۰۱۰۱ ۲۳۲۰۱۰۲	فقه القضاء و ادله اثبات	۲۴۱۰۲۰۳
اول	چهارم	۲	۲۳۲۱۱۰۴	مطالعاتی در شریعت به زبان انگلیسی (۲)	۲۴۱۱۱۰۴
اول	چهارم	۱-۱:۱	۲۳۲۰۷۰۵	احکام تلاوت و حفظ (۴)	۲۴۱۰۷۰۵
دوم	چهارم	۳	۲۳۱۰۵۰۵	مقاصد الشریعه	۲۴۲۰۵۰۲
دوم	چهارم	۳	۲۳۲۰۲۰۳	معاملات مالی معاصر (۲)	۲۴۲۰۲۰۳
دوم	چهارم	۲	نهایی	پایان‌نامه	۲۴۲۱۲۰۴
۵۶			مجموع ساعات		

الف. ۶. دروس تخصصی اختیاری (دانشجو باید چهار درس را که مجموع آن‌ها ۱۲ ساعت است انتخاب کند)

شماره درس	نام درس	پیش‌نیاز	تعداد		زمان ارائه درس
			ساعات	نیمسال	
۲۳۱۰۶۰۷	مطالعاتی در علوم حدیث	۲۱۲۰۶۰۸	۳:۲-۱	سوم	اول
۲۳۱۰۶۰۸	اصول استخراج حدیث	۲۱۲۰۶۰۸	۳:۲-۱	سوم	اول
۲۳۲۰۹۰۸	فرق اسلامی	۲۲۲۰۹۰۷	۳	سوم	دوم
۲۳۲۱۰۰۹	شیوه‌های تبلیغ و خطابه	-	۳	سوم	دوم
۲۴۱۰۸۰۶	تفسیر موضوعی	۲۱۲۰۸۰۷	۳	چهارم	اول
۲۴۱۰۲۰۷	فقه روابط بین‌الملل	۲۱۱۰۳۰۶	۳	چهارم	اول
۲۴۲۱۰۰۵	جریان‌های فکری معاصر	-	۳	چهارم	دوم
۲۴۲۰۴۰۶	اصول و ضوابط اجتهاد	۲۴۱۰۴۰۲	۳	چهارم	دوم
مجموع ساعات			۱۲		

۱۳۵	مجموع ساعات برنامه درسی فقه
-----	-----------------------------

ب. مقایسه برنامه درسی دانشگاه امارات و دانشگاه فردوسی مشهد

برنامه درسی دانشکده امام مالک از دروس عمومی، مشترک و تخصصی تشکیل شده است که هرکدام به دروس اجباری و اختیاری تقسیم می‌شوند. در مقایسه با برنامه دانشگاه فردوسی مشهد، در برنامه دانشکده امام مالک دروس حقوقی اندکی پیش بینی شده است در حالی که در برنامه درسی دانشگاه فردوسی مشهد توجه به استفاده از دروس حقوقی موجب مزیت آن گردیده است.

۴. برنامه درسی کارشناسی فقه و اصول دانشکده فقه دانشگاه اردن

الف. تبیین برنامه درسی دانشگاه اردن

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

الف. ۱. دروس دانشگاه (۲۷ ساعت)

الف. ۱. ۱. دروس اجباری (۲۱ ساعت)

تعداد ساعات	نام درس
۳	علوم نظامی
۳	مهارت‌های ارتباط (۱) زبان عربی
۳	مهارت‌های ارتباط (۲) زبان عربی
۳	مهارت‌های ارتباط (۱) زبان انگلیسی
۳	مهارت‌های ارتباط (۲) زبان انگلیسی
۳	مهارت‌های رایانه
۳	تربیت ملی

الف. ۱. ۲. دروس اختیاری (دانشجو ۶ ساعت از دروس زیر را انتخاب می‌کند)

تعداد ساعات	نام درس
۳	علم و اجتماع
۳	محیط زیست
۳	فرهنگ اسلامی
۳	نظام اسلام
۳	منطق و اندیشه ناقد
۳	تمدن اسلامی
۳	درآمدی بر جامعه‌شناسی
۳	مبانی روان‌شناسی
۳	جغرافیای اردن
۳	آثار باستانی اردن
۳	کشاورزی در خانه
۳	درآمدی بر دانش کتابداری و اطلاعات
۳	مبانی بهداشت عمومی
۳	ورزش و سلامتی
۳	مبانی مدیریت
۳	مبانی تغذیه انسان
۳	کشاورزی در اردن

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

الف. ۲. دروس دانشکده (همه دروس اجباری هستند)

تعداد ساعات	نام درس
۳	علوم قرآنی
۱	تلاوت و حفظ ۱
۳	علوم حدیث
۳	استخراج احادیث
۳	سیره نبوی
۳	اصول ایمان
۱	تلاوت و حفظ ۲
۱	تلاوت و حفظ ۳
۳	فقه طهارت و نماز و روزه
۳	فقه زکات و حج
۳	مقدمه فقه اسلامی
۳	مقدمه اصول فقه اسلامی

الف. ۳. دروس تخصصی (۷۵ ساعت)

الف. ۳. ۱. دروس اجباری (۶۶ ساعت)

تعداد ساعات	نام درس
۳	تفسیر
۳	حدیث تحلیلی
۳	عقاید نبوت‌ها و امور نقلی
۳	مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی
۳	منابع احکام در اصول فقه
۳	فقه قسم‌ها نذرها حضر و اباحه
۳	فقه معاوضات و مشارکت‌ها
۳	نظام حکومتی اسلام
۳	فقه احوال شخصیه ۱
۳	حکم شرعی و دلالت‌ها
۳	فقه وثایق و تبرعات
۳	فقه قانون مدنی اردن
۳	روابط بین‌الملل در اسلام
۳	فقه احوال شخصیه ۲
۳	فقه عقوبات

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

۳	معاملات مالی معاصر
۳	فقه القضاء و ادله اثبات
۳	قواعد فقه
۳	فقه تطبیقی
۳	روش تحقیق در فقه و اصول
۳	اجتهاد و تقلید و تعارض و ترجیح
۳	علم نحو ۱

الف. ۳. ۲. دروس اختیاری (۹ ساعت از دروس زیر)

تعداد ساعات	نام درس
۳	سیره خلفای راشدین
۳	احادیث نبوی در اخلاق و ادب
۳	اصول تبلیغ و خطابه
۳	روش‌های مفسرین
۳	مسائل مستحدثه در عبادات
۳	نظریات فقهی
۳	تربیت در اسلام
۳	فقه کتاب و سنت
۳	اقتصاد اسلامی
۳	تاریخ قضاوت در اسلام
۳	آیین دادرسی مدنی و رویه قضایی
۳	استنباط فروع از اصول
۳	مقدمه علم حقوق

ب. مقایسه برنامه درسی دانشگاه اردن و دانشگاه فردوسی مشهد

برنامه رشته فقه و اصول دانشگاه اردن از دروس دانشگاه، دروس دانشکده و دروس تخصصی رشته تشکیل شده است. در این برنامه هم تمرکز بر دروس فقه و اصول است و دروس حقوقی خیلی کم دیده می‌شود به طوری که فقط مقدمه علم حقوق در برنامه درسی به عنوان یک درس اختیاری پیش بینی شده است لذا برنامه دانشگاه فردوسی مشهد مطلوب‌تر به نظر می‌رسد زیرا علاوه بر دروس رشته، دروس حقوقی هم در برنامه درج شده که موجب افزایش توانایی‌های دانشجویان می‌شود.

قسمت سوم. ماتریس نقاط اشتراک و افتراق دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه‌های برتر دنیا

الف) دروس پایه:

ردیف	دانشگاه فردوسی	دانشگاه الازهر	دانشگاه جازان عربستان	دانشگاه اردن	دانشگاه کوفه	دانشگاه امام مالک امارات
۱	صرف ۱			مهارت‌های زبان عربی ۱	نحو و صرف	
۲	صرف ۲			مهارت‌های زبان عربی ۲	نحو و صرف	
۳	نحو ۱		نحو ۱	علم نحو ۱	نحو و صرف	زبان عربی ۱
۴	نحو ۲		نحو ۲		نحو و صرف	زبان عربی ۲
۵	نحو ۳		نحو ۳		نحو	
۶	سیره پیامبر و امامان (ع)			سیره خلفای راشدین	سیره	فقه سیره نبوی
۷	منطق		منطق	منطق و اندیشه ناقد	منطق	
۸	کلام و عقاید اسلامی				علم کلام	عقاید اسلامی
۹	کلیات فلسفه و عرفان اسلامی					
۱۰	تفسیر قرآن کریم		تفسیر	تفسیر	اصول تفسیر	تفسیر موضوعی
۱۱	کلیات علوم حدیث		حدیث	علوم حدیث	علوم حدیث	مطالعاتی در علوم حدیث
۱۲	مبادی فقه	فقه مذهبی		مقدمه فقه اسلامی	قواعد فقه	
۱۳	مبادی اصول	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۱		مقدمه اصول فقه اسلامی	مقدمه اصول فقه	
۱۴	روش تحقیق و مرجع شناسی فقه و اصول	روش تحقیق (مقدمه علم حقوق)	روش تحقیق ۱ و ۲	روش تحقیق در فقه و اصول	کتابخانه و روش تحقیق	روش تحقیق

(ب) دروس تخصصی:

ردیف	دانشگاه فردوسی	دانشگاه الازهر	دانشگاه جازان عربستان	دانشگاه اردن	دانشگاه کوفه	دانشگاه امام مالک امارات
۱	اصول فقه ۱ (مبحث الفاظ ۱)	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۲	اصول فقه ۱	استنباط فروع از اصول	اصول فقه (مباحث الفاظ)	اصول فقه (۱)
۲	اصول فقه ۲ (مبحث الفاظ ۲)	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۳	اصول فقه ۲		اصول فقه	اصول فقه (۲)
۳	اصول فقه ۳ (امارات و اصول عملیه)	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۴	اصول فقه ۳	اجتهاد و تقلید و تعارض و ترجیح	اصول فقه (ادله احکام)	اصول فقه (۳)
۴	اصول فقه ۴ (اصول عملیه، اجتهاد و تقلید)	اصول فقه (حنفی/غیر حنفی) ۵	اصول فقه ۴	اجتهاد و تقلید و تعارض و ترجیح		اصول و ضوابط اجتهاد
۵	فقه عبادی	فقه مذهبی ۱	فقه عبادات	فقه طهارت و نماز و روزه - فقه زکات و حج	فقه اسلامی (عبادات)	فقه عبادات مالکی (۱) - فقه عبادات شافعی (۱)
۶	فقه مدنی - عقود معین ۱	فقه مذهبی ۲	فقه معاملات ۱	فقه معاوضات و مشارکتها	فقه اسلامی (عقود)	فقه معاملات مالکی (۱) - فقه معاملات شافعی (۱)
۷	فقه مدنی - عقود معین ۲	فقه مذهبی ۳	فقه معاملات ۲			فقه معاملات مالکی (۲) - فقه معاملات شافعی (۲)
۸	فقه احکام، وصیت و ارث	فقه مذهبی ۴	فرائض ۱	فقه احوال شخصیه		
۹	فقه جزایی	فقه مذهبی ۵			فقه اسلامی جنائی	
۱۰	فقه خانواده	مسائل فقهی معاصر	فقه خانواده ۱			فقه خانواده مالکی / شافعی
۱۱	فقه قضایی		محاکمه و دعاوی			
۱۲	فقه تطبیقی	فقه تطبیقی		فقه تطبیقی		
۱۳	فقه مسائل خلافی فریقین	فقه تطبیقی	اسباب اختلاف	سیره خلفای راشدین		فقه جنائی تطبیقی
۱۴	قواعد فقه مدنی	احوال شخصیه مسلمین	قواعد فقه	قواعد فقه	قواعد فقه	قواعد فقه
۱۵	قواعد فقه جزایی					
۱۶	آیات الاحکام عبادی	قرآن کریم ۱		استخراج احادیث	آیات الاحکام	تفسیر آیات الاحکام ۱

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

۱۷	آیات الاحکام حقوقی	قرآن کریم ۲			تفسیر آیات الاحکام ۲
۱۸	تاریخ فقه و اجتهاد	تاریخ قانون‌گذاری ۴	تاریخ تشریع	روش‌های مفسرین	کتاب فقهی قدیمی - فقه‌های متجدد
۱۹	مبانی استنباط احکام مستحدثه	مسائل فقهی معاصر	فقه مستحدثات ۱	مسائل مستحدثه در عبادات	مسائل اسلامی معاصر
۲۰	احادیث فقهی	مصطلح الحدیث و رجال ۲	حدیث- مصطلح الحدیث	احادیث نبوی در اخلاق و ادب	حدیث احکام
۲۱	حقوق جزای عمومی اسلام	حقوق جزای عمومی ۳			
۲۲	حقوق بین‌الملل اسلام	حقوق بین‌الملل عمومی ۳	حقوق بشر	روابط بین‌الملل در اسلام	نظام‌های اسلامی
۲۳	کلیات علم حقوق	مقدمه علم حقوق	مقدمه نظامها	مقدمه علم حقوق	مقدمه علم حقوق
۲۴	قواعد عمومی قراردادهای	حقوق مدنی (احکام تعهد) ۳	نظریه عقد		
۲۵	حقوق خانواده		فقه خانواده ۲		
۲۶	حقوق جزای اختصاصی	حقوق جزای اختصاصی			
۲۷	حقوق اساسی	نظام‌های سیاسی و قانون اساسی ۳			
۲۸	حقوق اشخاص و اموال	حقوق مدنی (مالکیت و بیمه) ۳			
۲۹	حقوق تجارت	حقوق تجارت ۶			
۳۰	آیین دادرسی مدنی	آیین دادرسی مدنی (اجرا) ۴	دادرسی اداری	آیین دادرسی مدنی و رویه قضایی	
۳۱	آیین دادرسی کیفری	اجرای احکام کیفری ۳	اجرای احکام جزایی		
۳۲	زبان تخصصی ۱	زبان خارجی		مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی	مطالعاتی در شریعت به زبان انگلیسی (۱)
۳۳	زبان تخصصی ۲	اصطلاحات حقوقی به زبان خارجی		مهارت‌های ارتباط (انگلیسی ۲)	مهارت‌های ارتباط (انگلیسی ۲)
۳۴	کارورزی حقوقی		وکالت	پایان‌نامه	پایان‌نامه

(ج) دروس اختیاری:

فصل سوم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های برتر دنیا

ردیف	دانشگاه فردوسی	دانشگاه الازهر	دانشگاه جازان عربستان	دانشگاه اردن	دانشگاه کوفه	دانشگاه امام مالک امارات
۱	کلیات علوم قرآنی	قرآن کریم	علوم قرآنی	علوم قرآنی	علوم قرآنی و احکام تلاوت	علوم قرآن کریم
۲	مبانی جامعه‌شناسی			درآمدی بر جامعه‌شناسی		
۳	شناخت ادیان بزرگ با تأکید بر ابعاد تشریحی				فلسفه تشریح	فرق اسلامی
۴	مهارت‌های زندگی دانشجویی	مدیریت عمومی	مهارت‌های ارتباط			
۵	فلسفه حقوق	تاریخ حقوق ۴				
۶	ادله اثبات دعوا		قضا و اثبات	فقه القضا و ادله اثبات		فقه القضا و ادله اثبات
۷	حقوق کار	قانون کار				
۸	قواعد فقه مدنی ۲					
۹	قواعد فقه قضایی					
۱۰	قرائت و درک متون عربی معاصر					
۱۱	مهارت‌های ترجمه					
۱۲	الزامات خارج از قرارداد					
۱۳	جرم‌شناسی	جرم‌شناسی و کیفرشناسی	فقه جرائم و عقوبات			

فصل چهارم

بررسی تجربیات دانشگاه‌های

برتر ایران

۱-۴- معرفی دانشگاه

دانشکده الهیات دانشگاه تهران که از سال ۱۳۱۳ تأسیس شده است.

۲-۴ دلایل انتخاب دانشگاه

قدمت تدریس رشته در دانشگاه تهران

۳-۴ ساختار برنامه درسی

۱-۳-۴- جدول دروس: عنوان، تعداد و نوع واحدهای درسی

دروس عمومی: ۱۲ واحد

پایه: ۳۸

تخصصی الزامی: ۷۸

تخصصی اختیاری: ۸

جمع: ۱۳۶

۲-۳-۴- ویژگی‌های برنامه درسی (سرفصل دروس، منابع پیشنهادی، روش تدریس، روش ارزیابی)

روش ارزیابی مانند سایر دانشگاه‌ها به صورت امتحان کتبی است. سرفصل دروس طبق مصوبه مورخ ۸۴/۹/۱۵ شورای برنامه‌ریزی دانشگاه تهران است.

۴-۴- ترسیم ماتریس به منظور بررسی نقاط اشتراک و افتراق دانشگاه‌های مختلف که مورد بررسی قرار گرفته است.

قسمت نخست: تبیین برنامه دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه تهران

* در برنامه دانشگاه تهران، دروس عمومی با ع، دروس پایه با پ و دروس تخصصی با ت مشخص شده‌اند.

فصل چهارم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های ایران

وضعیت	دروس دانشگاه تهران	دروس جدید دانشگاه فردوسی مشهد
دروس مشترک	فارسی عمومی ع	فارسی عمومی
	زبان انگلیسی ع	زبان خارجه
	منطق پ	منطق
	فقه جزایی ۱ ت، فقه جزایی ۲ ت	فقه جزایی
	آشنایی با علوم حدیث پ	کلیات علوم حدیث
	فقه قضایی ت	فقه قضایی
	حقوق اساسی ت	حقوق اساسی
	کلیات حقوق ت	کلیات علم حقوق
	فقه تطبیقی (۱) ت، فقه تطبیقی ۲ ت	فقه تطبیقی
	اصول فقه ۱ ت، اصول فقه ۲ ت، اصول فقه ۳ ت	اصول فقه ۱ ت، اصول فقه ۲، اصول فقه ۳
	آیات الاحکام ۱ ت، آیات الاحکام ۲ ت	آیات الاحکام عبادی، آیات الاحکام حقوقی
	زبان تخصصی ۱، زبان تخصصی ۲ ت	زبان تخصصی ۱، زبان تخصصی ۲
	حقوق جزای عمومی اسلامی ت	حقوق جزای عمومی اسلام
	حقوق بین‌الملل اسلامی ت	حقوق بین‌الملل اسلام
	آیین دادرسی مدنی	آیین دادرسی مدنی
	حقوق خانواده (۱) ت، حقوق خانواده ۲ ت	حقوق خانواده
	آیین دادرسی کیفری ت	آیین دادرسی کیفری
	کلام پ	کلام و عقاید اسلامی
	آموزش نحو عربی ۱ پ	نحو ۱
	آموزش نحو عربی ۲ پ	نحو ۲
	مبادی اصول فقه ت	مبادی اصول
	قواعد فقه مدنی ت	قواعد فقه مدنی
	آشنایی با ادیان بزرگ پ	شناخت ادیان بزرگ با تأکید بر ابعاد تشریحی (اختیاری).
	قواعد فقه جزایی ت	قواعد فقه جزایی
	فقه عبادی (اختیاری) ت	فقه عبادی
	حقوق تجارت (اختیاری)	حقوق تجارت
	حقوق کار (اختیاری)	حقوق کار (اختیاری)
	ادله اثبات دعوا (اختیاری) ت	ادله اثبات دعوا (اختیاری)
	تعلیم و تربیت اسلامی ع	تعلیم و تربیت اسلامی
	آشنایی با قرآن کریم پ	کلیات علوم قرآنی
روش تحقیق ت	روش تحقیق و مرجع‌شناسی فقه و اصول	
تاریخ فقه و فقها ت	تاریخ فقه و اجتهاد	
تربیت بدنی ع	تربیت بدنی	

فصل چهارم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های ایران

ورزش ۱	ورزش ۱ ع	دروس مشابه
اصول فقه ۴	اصول فقه ۴ ت	
دانش خانواده و جمعیت	دانش خانواده و جمعیت ع	
قرائت و درک متون عربی معاصر (مرتبط با قرائت متون فرهنگ عربی)	آموزش زبان عربی ۱ پ	
	آموزش زبان عربی ۲ پ	
	قرائت متون فرهنگ عربی پ	
مهارت‌های ترجمه (مرتبط با ترجمه از عربی به فارسی)	ترجمه از عربی به فارسی ۱ پ	
	ترجمه از عربی به فارسی ۲ پ	
حقوق جزای اختصاصی (مرتبط با حقوق جزای اختصاصی دانشگاه تهران، ولی درس دانشگاه فردوسی مشهد کلی تر است).	حقوق جزای اختصاصی (جرائم علیه اموال) (اختیاری) ت	
مباحثی از حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها (مرتبط با حقوق تعهدات و عقود نامعین).	حقوق تعهدات (اختیاری) ت	
فقه مدنی-عقود معین ۱ (مرتبط با فقه مدنی).	فقه مدنی ۱ ت، فقه مدنی ۲، فقه مدنی ۳، فقه مدنی ۴، فقه مدنی ۵، فقه مدنی ۶، فقه مدنی ۷	
فقه مدنی-عقود معین ۲ (مرتبط با فقه مدنی).	عقود نامعین ت	
قواعد فقه مدنی ۲ (اختیاری)	احوال شخصیه (وصیت و ارث) ت	دروس متفاوت
قواعد فقه قضایی (اختیاری)	تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی پ	
جرم‌شناسی (اختیاری)	مبانی کامپیوتر و کاربرد آن پ	
مبادی فقه		
سیره پیامبر و امامان معصوم (ع)		
احادیث فقهی		
فقه خانواده		
حقوق اشخاص و اموال		
فقه مسائل خلافت فریقین		
صرف ۱		
صرف ۲		
کلیات فلسفه و عرفان اسلامی		
تفسیر قرآن کریم		
نحو ۳		
مبانی جامعه‌شناسی (اختیاری)		
الزامات خارج از قرارداد		
فلسفه حقوق (اختیاری)		
مبانی استنباط احکام مستحدثه		

فصل چهارم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های ایران

قسمت دوم: بررسی تجارب دانشگاه‌های ایران چه دلالت‌هایی برای برنامه درسی داشته است؟

الف. دانشگاه فردوسی مشهد در برنامه جدید، دروس اختیاری بیشتری (مانند الزامات خارج از قرارداد و جرم‌شناسی) نسبت به برنامه دانشگاه تهران برای دانشجویان در نظر گرفته است.

ب. برخی دروس مانند حقوق تجارت در برنامه دانشگاه تهران اختیاری است درحالی‌که در برنامه جدید دانشگاه فردوسی مشهد اجباری گردید که با توجه به ضرورت آشنایی دانشجویان رشته فقه با مباحث حقوق تجارت چنین امری لازم به نظر می‌رسید.

ج. دروسی مانند مبادی فقه، فقه خانواده، مبانی استنباط احکام مستحدثه، سیره پیامبر و امامان (ع)، فقه مسائل خلافی فریقین، احادیث فقهی، حقوق اشخاص و اموال، الزامات خارج از قرارداد و جرم‌شناسی در برنامه جدید دانشگاه فردوسی مشهد گنجانده شد که در برنامه دانشگاه تهران دیده نمی‌شود.

د. به‌طور کلی، برنامه جدید دانشگاه فردوسی مشهد از نظر توجه به ویژگی‌های رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی واقع‌بینانه‌تر از برنامه دانشگاه تهران تنظیم گردیده است. ضمن اینکه روش‌های ارزیابی در برنامه جدید درسی دانشگاه فردوسی مشهد به‌صورت دقیق تعیین گردیده است.

قسمت سوم: ماتریس مقایسه برنامه درسی جدید دانشگاه فردوسی مشهد با دانشگاه تهران

الف. دروس پایه

ردیف	دروس دانشگاه فردوسی	دروس دانشگاه تهران
۱	صرف ۱	
۲	صرف ۲	
۳	نحو ۱	آموزش نحو عربی ۱
۴	نحو ۲	آموزش نحو عربی ۲
۵	نحو ۳	
۶	سیره پیامبر و امامان (ع)	
۷	منطق	*
۸	کلام و عقاید اسلامی	کلام
۹	کلیات فلسفه و عرفان اسلامی	
۱۰	تفسیر قرآن کریم	آشنایی با قرآن کریم
۱۱	کلیات علوم حدیث	آشنایی با علوم حدیث
۱۲	مبادی فقه	
۱۳	مبادی اصول	مبادی اصول فقه
۱۴	روش تحقیق و مرجع‌شناسی فقه و اصول	روش تحقیق

فصل چهارم: بررسی تجربیات دانشگاه‌های ایران

ب. دروس تخصصی

ردیف	دروس دانشگاه فردوسی	دروس دانشگاه تهران
۱	اصول فقه ۱ (مبحث الفاظ ۱)	*
۲	اصول فقه ۲ (مبحث الفاظ ۲)	*
۳	اصول فقه ۳ (امارات و اصول عملیه)	*
۴	اصول فقه ۴ (اصول عملیه، اجتهاد و تقلید)	*
۵	فقه عبادی	فقه عبادی (اختیاری)
۶	فقه مدنی - عقود معین ۱	فقه مدنی ۱ و ۲
۷	فقه مدنی - عقود معین ۲	فقه مدنی ۳ و ۴
۸	فقه احکام، وصیت و ارث	احوال شخصیه (وصیت و ارث)
۹	فقه جزایی	*
۱۰	فقه خانواده	فقه مدنی ۵
۱۱	فقه قضایی	*
۱۲	فقه تطبیقی	فقه تطبیقی ۱
۱۳	فقه مسائل خلافی فریقین	فقه تطبیقی ۲
۱۴	قواعد فقه مدنی	*
۱۵	قواعد فقه جزایی	*
۱۶	آیات الاحکام عبادی	آیات الاحکام ۱
۱۷	آیات الاحکام حقوقی	آیات الاحکام ۲
۱۸	تاریخ فقه و اجتهاد	تاریخ فقه و فقها
۱۹	مبانی استنباط احکام مستحدثه	
۲۰	احادیث فقهی	
۲۱	حقوق جزای عمومی اسلام	حقوق جزای عمومی اسلامی
۲۲	حقوق بین الملل اسلام	حقوق بین الملل اسلامی
۲۳	کلیات علم حقوق	کلیات حقوق
۲۴	قواعد عمومی قراردادها	حقوق تعهدات (اختیاری)
۲۵	حقوق خانواده	حقوق خانواده ۱ و ۲
۲۶	حقوق جزای اختصاصی	حقوق جزای اختصاصی (جرائم علیه اموال) (اختیاری)
۲۷	حقوق اساسی	*
۲۸	حقوق اشخاص و اموال	
۲۹	حقوق تجارت	حقوق تجارت (اختیاری)
۳۰	آیین دادرسی مدنی	*
۳۱	آیین دادرسی کیفری	*
۳۲	زبان تخصصی ۱	*
۳۳	زبان تخصصی ۲	*
۳۴	کارورزی حقوقی	

ج. دروس اختیاری

ردیف	دروس دانشگاه فردوسی	دروس دانشگاه تهران
۱	کلیات علوم قرآنی	
۲	مبانی جامعه‌شناسی	
۳	شناخت ادیان بزرگ با تأکید بر ابعاد تشریحی	آشنایی با ادیان بزرگ
۴	مهارت‌های زندگی دانشجویی	*
۵	فلسفه حقوق	
۶	ادله اثبات دعوا	*
۷	حقوق کار	*
۸	قواعد فقه مدنی ۲	
۹	قواعد فقه قضایی	
۱۰	قرائت و درک متون عربی معاصر	
۱۱	مهارت‌های ترجمه	
۱۲	الزامات خارج از قرارداد	
۱۳	جرم‌شناسی	

فصل پنجم

پایش دانش‌آموختگان

در این فصل به ارزیابی دیدگاه‌ها و نقطه نظرات دانش‌آموختگان رشته تحصیلی (دانش‌آموختگان ممتاز، دانش‌آموختگان در حال اشتغال به کار، دانش‌آموختگان پذیرفته‌شده در مقاطع تحصیلی بالاتر) بر اساس سؤالات زیر پرداخته می‌شود.

مقطع تحصیلی: کارشناسی، کارشناسی ارشد

وضعیت کنونی اشتغال: قضاوت، وکالت، مشاور حقوقی، دفتر ثبت ازدواج و طلاق، مدرس

قسمت نخست: سؤال از دانش‌آموختگان

۱-۵- چارچوب سؤالات

۱- با توجه به تجربه خود در مقاطع تحصیلی بالاتر و محیط کار کدام یک از دروسی بیشترین اهمیت و کاربرد را داشته است؟

متون فقه- اصول فقه- دروس حقوقی

۲- با توجه به تجربه خود در مقاطع تحصیلی بالاتر و محیط کار کدام یک از دروس کمترین کاربرد را داشته است؟

تفسیر قرآن- کلیات علوم حدیث، مهارت‌های ترجمه- آشنایی با فلسفه و عرفان اسلامی، آشنایی با کلام و عقاید اسلامی، اعراب قرآن و حدیث- متون عربی معاصر، اعراب قرآن و حدیث- حقوق بین‌الملل- تاریخ فقه شیعه و اهل سنت- صرف- قرائت و درک متون مطبوعاتی- فقه تطبیقی- مسائل خلافتی فریقین- آیات الأحکام- نحو

۳- عمده‌ترین جنبه‌های مثبت (نقاط قوت) برنامه درسی رشته شما چیست؟
دروس فقهی و اصولی که مبنای تخصصی رشته را تشکیل می‌دهند. دروس حقوقی که در چارت درسی گنجانده شده است.

۴- عمده‌ترین نقاط قابل‌بهبود برنامه درسی رشته شما چیست؟

- حذف دروس غیرکاربردی

- تدریس منابع درسی که در آزمون‌های ارشد و دکتری منبع طرح سؤال هستند.

- ارائه کارگاه‌های عملی (مثلاً کارآموزی دروس حقوقی در دادگاه یا شورای حل اختلاف)

۵- برنامه درسی تا چه حد مباحث تخصصی را پوشش می‌داد؟

فصل پنجم: پایش دانش‌آموختگان

مباحث تخصصی فقه و اصول کاملاً در برنامه درسی پوشش داده شده است اما وجود مباحث حقوقی در برنامه درسی کم‌رنگ است.

۶- لطفاً هرگونه نظر یا پیشنهادی که در خصوص برنامه درسی رشته خود دارید و بدان اشاره نشده است را ذکر نمایید.

- حذف پیش‌نیازهای غیرضروری دروس
- افزایش دروس اساسی و تخصصی رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی مانند اصول- فقه (شرح لمعه) - قواعد فقه
- افزایش دروس حقوقی مانند آیین دادرسی مدنی، حقوق جزای اختصاصی، حقوق خانواده، حقوق تجارت.
- حذف دروس دارای کاربرد کمتر مانند درس مهارت‌های ترجمه از قسمت دروس تخصصی و جایگزین کردن دروس مفید و کاربردی در برنامه درسی
- تدریس تطبیقی فقه و اصول با مباحث و مثال‌های حقوقی
- چاره‌اندیشی برای تقویت زبان عربی دانشجویان از طریق استفاده از شیوه‌های مناسب تدریس
- ۲-۵- نقاط قابل‌بهبود برنامه درسی بر اساس نتایج حاصل از ارزیابی دیدگاه دانش‌آموختگان را تشریح کنید.
- حذف پیش‌نیازهای غیرضروری دروس
- ادغام برخی دروس در برنامه درسی
- کاهش تعداد واحدهای بعضی دروس و افزودن برخی دروس ضروری برای رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی
- روزآمد کردن برنامه درسی با افزودن دروس جدید
- الزامی کردن برخی دروس اختیاری با توجه به کاربردی بودن آنها
- ارائه دروس اختیاری بیشتر جهت بالا بردن قدرت انتخاب دانشجویان و افزایش اطلاعات آنان متناسب با نیازهای روز جامعه.

۲-۵- قسمت دوم: پایش دانش‌آموختگان چه دلالت‌هایی برای برنامه درسی داشته است؟

بر اساس نتایجی که از پایش دانش‌آموختگان رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد به دست آمد، در جهت حذف یا اضافه نمودن درس، تغییر واحد، تغییر سرفصل، منبع و... در برنامه جدید درسی اصلاحات ذیل صورت پذیرفت:

۱. پیش‌نیازهای غیرضروری دروس حذف گردیده و تعداد واحدهای برخی دروس مانند درس روش تحقیق و مرجع‌شناسی از ۳ به ۲ کاهش یافته و برخی دروس، به شرح ذیل، در هم ادغام گردیده است:

مبادی عمومی و خصوصی فقه به مبادی فقه و منطق ۱ و ۲ به منطق، تاریخ فقه و اجتهاد در مذاهب اهل سنت و تاریخ فقه و اجتهاد در مکتب تشیع به تاریخ فقه و اجتهاد، تاریخ و سیره پیامبر و تاریخ و سیره امامان علیهم‌السلام به تاریخ و سیره پیامبر و امامان معصوم (ع)، قرائت و درک متون معاصر و قرائت و درک متون مطبوعاتی به قرائت و درک متون معاصر عربی.

۲. برخی دروس، متناسب با نیازهای دانشجویان رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی به شرح ذیل به برنامه درسی اضافه شده یا از وضعیت اختیاری به اصلی انتقال یافته است:

فقه قضایی، احادیث فقهی، حقوق اشخاص و اموال، حقوق جزای اختصاصی، فقه خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۱)، حقوق خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۲)، فقه عبادی (جایگزین فقه ۱)، فقه مدنی عقود معین ۱ (جایگزین فقه ۲)، فقه مدنی عقود معین ۲ (جایگزین فقه ۳)، فقه احکام، وصیت و ارث (جایگزین فقه ۴)، فقه جزایی (جایگزین حقوق جزای اختصاصی اسلام) حقوق تجارت (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق اساسی (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق بین‌الملل اسلام (انتقال از اختیاری به اصلی).

۳. برخی دروس مانند کارورزی حقوقی، ادله اثبات دعوا، حقوق کار، جرم‌شناسی، جهت تقویت دانشجویان در امور عملی و کارآموزی و کسب آمادگی برای ورود به بازار کار در برنامه درسی اضافه شده است که هم با نیازهای روز جامعه تناسب دارد و هم اطلاعات دانشجویان را نسبت به رشته تخصصی خود و رشته‌های مرتبط افزایش می‌دهد.

فصل ششم

پایش کارفرمایان

فصل ششم: پایش کارفرمایان

در این فصل به بررسی دیدگاه‌ها و نقطه نظرات کارفرمایان پرداخته می‌شود

قسمت نخست: سؤال از کارفرمایان

۱-۶- چارچوب سؤالات

۱- دانش‌آموختگان دانشگاهی تا چه حد شایستگی‌های موردنیاز شما را داشته‌اند؟ (شایستگی‌ها شامل: کلیه توانمندی‌ها و مهارت‌ها و دانشی است که دانش‌آموختگان در طول دوران تحصیل کسب کرده‌اند)

کسب دانش فقهی و اصولی در دوران تحصیل در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی به افزایش قدرت تحلیل و استنباط دانش‌آموختگان رشته مذکور کمک کرده و آن‌ها را در زمینه قضاوت و وکالت و مشاوره حقوقی به‌ویژه در موارد وجود خلأ قانونی و یا ابهام، اجمال و تناقض قوانین توانمند ساخته است.

۲- فهرستی از شایستگی‌های محوری که دانش‌آموختگان نیاز دارند را بیان کنید؟

- آشنایی و تأکید بیشتر بر مباحث فقه استدلالی.
- تقویت دانش اصولی و تلاش جهت کاربردی کردن آن.
- آشنایی بیشتر با مباحث حقوقی جدید و شناخت مبانی فقهی آن‌ها.
- تقویت بیشتر مباحث فقهی و حقوقی خانواده به دلیل کاربرد بسیار آن‌ها در وضعیت فعلی جامعه.

۲-۶- نقاط قابل‌بهبود برنامه درسی بر اساس نتایج حاصل از ارزیابی دیدگاه کارفرمایان را تشریح کنید.

- تقویت مبانی فقهی دانشجویان و آشنایی بیشتر با مباحث فقه استدلالی و تطبیق آن با مباحث حقوقی از طریق ارائه برخی از دروس حقوقی مفید.
- تقویت مبانی اصولی دانشجویان و افزایش مهارت آن‌ها در استفاده از دانش اصولی برای تحلیل و تفسیر قوانین و قراردادها.
- افزودن درس فقه خانواده در کنار درس حقوق خانواده جهت آشنایی بیشتر دانشجویان با مباحث فقهی و حقوقی مربوط به خانواده.

۲-۶- قسمت دوم: پایش کارفرمایان چه دلالت‌هایی برای برنامه درسی داشته است؟

بر اساس نتایجی که از پایش کارفرمایان رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد به دست آمد، در جهت حذف یا اضافه نمودن درس، تغییر واحد، تغییر سرفصل، منبع و... در برنامه جدید درسی اصلاحات ذیل صورت پذیرفت:

الف. تعداد واحدهای برخی دروس مانند درس روش تحقیق و مرجع‌شناسی از ۳ به ۲ کاهش یافته و برخی دروس، به شرح ذیل، در هم ادغام گردیده است:

فصل ششم: پایش کارفرمایان

مبادی عمومی و خصوصی فقه به مبادی فقه و منطق ۱ و ۲ به منطق، تاریخ فقه و اجتهاد در مذاهب اهل سنت و تاریخ فقه و اجتهاد در مکتب تشیع به تاریخ فقه و اجتهاد، تاریخ و سیره پیامبر و تاریخ و سیره امامان علیهم‌السلام به تاریخ و سیره پیامبر و امامان معصوم (ع)، قرائت و درک متون معاصر و قرائت و درک متون مطبوعاتی به قرائت و درک متون معاصر عربی.

ب. برخی دروس، متناسب با نیازهای دانشجویان رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی به شرح ذیل به برنامه درسی اضافه شده یا از وضعیت اختیاری به اصلی انتقال یافت:

فقه قضایی، احادیث فقهی، حقوق اشخاص و اموال، حقوق جزای اختصاصی، فقه خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۱)، حقوق خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۲)، فقه عبادی (جایگزین فقه ۱)، فقه مدنی عقود معین ۱ (جایگزین فقه ۲)، فقه مدنی عقود معین ۲ (جایگزین فقه ۳)، فقه احکام، وصیت و ارث (جایگزین فقه ۴)، فقه جزایی (جایگزین حقوق جزای اختصاصی اسلام) حقوق تجارت (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق اساسی (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق بین‌الملل اسلام (انتقال از اختیاری به اصلی).

ج. دروس فقهی و اصولی مورد تأکید قرار گرفت و سرفصل دروس به‌روز گردید و بر روی مباحث کاربردی مانند فقه خانواده، حقوق اشخاص و اموال، احوال شخصیه تأکید گردید و برخی دروس مانند کارورزی حقوقی، ادله اثبات دعوا، حقوق کار، جرم‌شناسی، جهت تقویت دانشجویان در امور عملی و کارآموزی و کسب آمادگی برای ورود به بازار کار در برنامه درسی اضافه شد.

فصل هفتم

با هم نگری و نتیجه‌گیری

۷-۱- تشریح رابطه بین مطالعات انجام‌شده با برنامه درسی موردبازنگری

مطالعات انجام‌شده در رابطه با رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی در دانشگاه‌های برتر کشور و دانشگاه‌های برتر دنیا و بررسی نقاط افتراق و اشتراک برنامه‌های درسی آن‌ها در شناسایی نقاط قوت و ضعف برنامه درسی قدیم و رفع نقایص آن در برنامه درسی موردبازنگری بسیار مؤثر بوده است.

۷-۲- مقایسه برنامه درسی قدیم با برنامه درسی پیشنهادی دانشگاه فردوسی مشهد

الف. تبیین مزیت‌های برنامه درسی جدید

برنامه جدید پیشنهادی مزیت‌هایی نسبت به برنامه قدیم دارد:

- حذف پیش‌نیازهای غیرضروری دروس
- برخی دروس، به شرح ذیل، در هم ادغام شده است:
مبادی عمومی و خصوصی فقه به مبادی فقه و منطق ۱ و ۲ به منطق، تاریخ فقه و اجتهاد در مذاهب اهل سنت و تاریخ فقه و اجتهاد در مکتب تشیع به تاریخ فقه و اجتهاد، تاریخ و سیره پیامبر و تاریخ و سیره امامان علیهم‌السلام به تاریخ و سیره پیامبر و امامان معصوم (ع)، قرائت و درک متون معاصر و قرائت و درک متون مطبوعاتی به قرائت و درک متون معاصر عربی.

- برخی دروس، متناسب با نیازهای دانشجویان این رشته، به شرح ذیل برنامه درسی اضافه‌شده یا از وضعیت اختیاری به اصلی انتقال یافته است:

فقه قضایی، احادیث فقهی، حقوق اشخاص و اموال، حقوق جزای اختصاصی، کارورزی حقوقی، فقه خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۱)، حقوق خانواده (جایگزین حقوق خانواده ۲)، فقه عبادی (جایگزین فقه ۱)، فقه مدنی عقود معین ۱ (جایگزین فقه ۲)، فقه مدنی عقود معین ۲ (جایگزین فقه ۳)، فقه احکام، وصیت و ارث (جایگزین فقه ۴)، فقه جزایی (جایگزین حقوق جزای اختصاصی اسلام) حقوق تجارت (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق اساسی (انتقال از اختیاری به اصلی)، حقوق بین‌الملل اسلام (انتقال از اختیاری به اصلی).

- تعداد واحدهای درس روش تحقیق و مرجع‌شناسی از ۳ به ۲ کاهش یافته است.
- درس مهارت‌های ترجمه و قرائت و درک متون مطبوعات از لیست دروس اجباری به دروس اختیاری انتقال یافته است.

- برخی دروس اختیاری، به شرح ذیل، در برنامه درسی گنجانده‌شده که هم قدرت انتخاب دانشجویان را بالا می‌برد و هم با نیازهای روز جامعه تناسب دارد:

کلیات علوم قرآنی، مبانی جامعه‌شناسی، شناخت ادیان بزرگ، فلسفه حقوق، ادله اثبات دعوا، حقوق کار، قواعد فقه مدنی (۲)، قواعد فقه قضایی، مهارت‌های ترجمه، جرم‌شناسی، الزامات خارج از قرارداد.

ب. جدول مقایسه‌ای برنامه درسی قدیم و برنامه درسی جدید دانشگاه فردوسی مشهد

الف. دروس عمومی

وضعیت دروس عمومی در برنامه جدید			وضعیت دروس عمومی در برنامه قدیم		
پیش‌نیاز	تعداد واحد	عنوان درس	پیش‌نیاز	تعداد واحد	عنوان درس
-	۲	تعلیم و تربیت اسلامی	-	۲	تعلیم و تربیت اسلامی
-	۱	تربیت‌بدنی	-	۱	تربیت‌بدنی
تربیت‌بدنی	۱	ورزش (۱)	تربیت‌بدنی	۱	ورزش (۱)
-	۳	فارسی عمومی	-	۳	فارسی عمومی
-	۳	زبان انگلیسی عمومی	-	۳	زبان انگلیسی عمومی
-	۲	دانش خانواده و جمعیت	-	۲	دانش خانواده و جمعیت
-	۱۲	جمع کل واحدها	-	۱۲	جمع کل واحدها

ب. دروس پایه

وضعیت دروس پایه در برنامه جدید			وضعیت دروس پایه در برنامه قدیم		
پیش‌نیاز	تعداد واحد	عنوان درس	پیش‌نیاز	تعداد واحد	عنوان درس
-	۲	صرف (۱)	-	۲	صرف (۱)
صرف (۱)	۲	صرف (۲)	صرف (۱)	۲	صرف (۲)
صرف (۱)	۴	نحو (۱)	صرف (۱)	۴	نحو (۱)
نحو (۱)	۴	نحو (۲)	نحو (۱)	۴	نحو (۲)
نحو (۲)	۴	نحو (۳)	نحو (۲)	۴	نحو (۳)
نحو (۳)	۲	قرائت و درک متون عربی معاصر	نحو (۳)	۲	قرائت و درک متون معاصر
		انتقال به جدول دروس اختیاری	نحو (۳)	۲	قرائت و درک متون مطبوعات
		انتقال به جدول دروس اختیاری	نحو (۳)	۲	مهارت‌های ترجمه
-	۲	سیره پیامبر و امامان معصوم (ع)	-	۲	تاریخ و سیره پیامبر اکرم
		حذف	-	۲	تاریخ و سیره پیشوایان معصوم
-	۲	منطق	-	۲	منطق (۱)
		حذف	منطق (۱)	۲	منطق (۲)
-	۲	کلام و عقاید اسلامی	-	۲	کلام و عقاید اسلامی

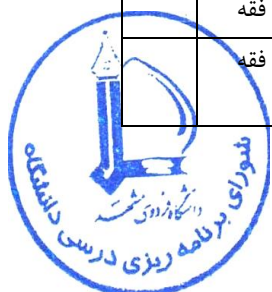

فصل هفتم: باهم نگری و نتیجه گیری

-	۲	کلیات فلسفه و عرفان اسلامی	-	۲	آشنایی با فلسفه و عرفان اسلامی
-	۲	تفسیر قرآن کریم	-	۲	آشنایی با تفسیر قرآن کریم
-	۲	کلیات علوم حدیث	-	۲	کلیات علوم حدیث
		حذف	نحو (۳)	۲	اعراب قرآن و حدیث
-	۲	مبادی فقه	-	۲	مبادی عمومی فقه
		حذف	مبادی عمومی فقه	۲	مبادی خصوصی فقه
-	۲	مبادی اصول	-	۲	مبادی اصول
-	۲	روش تحقیق و مرجع شناسی فقه و اصول	-	۳	روش تحقیق و مرجع شناسی فقه و اصول
	۳۶	جمع کل واحدها		۴۹	جمع کل واحدها
			۸ واحد حذف، ۴ واحد انتقال به اختیاری و ۱ واحد کاهش داشته است.	۱۳	جمع واحدهای محذوف و انتقالی

ج. دروس تخصصی

وضعیت دروس تخصصی در برنامه جدید			وضعیت دروس تخصصی در برنامه قدیم		
پیش نیاز	تعداد واحد	عنوان درس	پیش نیاز	تعداد واحد	عنوان درس
مبادی اصول	۴	اصول فقه ۱ (مباحث الفاظ ۱)	مبادی اصول	۴	اصول فقه (۱)
مبادی اصول	۴	اصول فقه ۲ (مباحث الفاظ ۲)	اصول فقه (۱)	۴	اصول فقه (۲)
مبادی اصول	۴	اصول فقه ۳ (امارات و اصول عملیه)	اصول فقه (۲)	۴	اصول فقه (۳)
مبادی اصول	۴	اصول فقه ۴ (اصول عملیه، اجتهاد و تقلید)	اصول فقه (۳)	۴	اصول فقه (۴)
مبادی فقه	۴	فقه عبادی	مبادی عمومی فقه	۴	فقه (۱)
مبادی فقه	۴	فقه مدنی - عقود معین (۱)	فقه (۱)	۴	فقه (۲)
مبادی فقه	۴	فقه مدنی - عقود معین (۲)	فقه (۲)	۴	فقه (۳)
مبادی فقه	۴	فقه احکام، وصیت و ارث	فقه (۳)	۴	فقه (۴)
-	۲	آیات الاحکام عبادی	-	۲	آیات الأحکام (۱)
-	۲	آیات الاحکام حقوقی	آیات الأحکام (۱)	۲	آیات الأحکام (۲)
مبادی فقه	۲	فقه تطبیقی	مبادی عمومی فقه	۲	فقه تطبیقی
مبادی فقه	۲	فقه مسائل خلافی فریقین	فقه تطبیقی (۱)	۲	فقه مسائل خلافی فریقین

فصل هفتم: باهم نگری و نتیجه گیری

	-	۲	قواعد فقه مدنی	مبادی فقه - مبادی اصول	۲	قواعد فقه مدنی
	-	۲	قواعد فقه جزائی	-	۲	قواعد فقه جزائی
	-	۲	حذف	-	۲	تاریخ فقه و اجتهاد اهل سنت
			تاریخ فقه و اجتهاد	-	۲	تاریخ فقه و اجتهاد تشیع
	مبادی فقه	۲	مبانی استنباط احکام مستحدثه	مبادی عمومی فقه	۲	مبانی استنباط احکام مستحدثه
	-	۲	کلیات علم حقوق	-	۲	کلیات علم حقوق
	-	۲	مباحثی از حقوق مدنی (قواعد عمومی قراردادها)	-	۲	مباحثی از حقوق مدنی (قواعد عمومی قراردادها)
	مبادی فقه	۲	فقه خانواده	-	۲	حقوق خانواده (۱)
	-	۲	حقوق خانواده	حقوق خانواده (۱)	۲	حقوق خانواده (۲)
	-	۲	حقوق جزای عمومی اسلام	-	۲	حقوق جزای عمومی اسلام
	مبادی فقه	۴	فقه جزائی	حقوق جزای عمومی اسلام	۴	حقوق جزای اختصاصی اسلام
	-	۲	آیین دادرسی مدنی	-	۲	آیین دادرسی مدنی
	-	۲	آیین دادرسی کیفری	-	۲	آیین دادرسی کیفری
	-	۲	زبان تخصصی (۱)	-	۲	زبان تخصصی (۱)
	-	۲	زبان تخصصی (۲)	زبان تخصصی (۱)	۲	زبان تخصصی (۲)
	نحو (۳)	۲	احادیث فقهی			
	-	۲	حقوق جزای اختصاصی			
	مبادی فقه	۱	فقه قضائی			
	-	۲	حقوق اشخاص و اموال			
	-	۲	حقوق اساسی			
	-	۲	حقوق تجارت			
	-	۲	حقوق بین الملل اسلام			
	-	۱	کارورزی حقوقی			
		۸۴	جمع کل واحدها		۷۲	جمع کل واحدها
		۱۴	جمع واحدهای افزوده شده		۲	جمع واحدهای محذوف

د. دروس اختیاری

وضعیت دروس اختیاری در برنامه جدید			وضعیت دروس اختیاری در برنامه قدیم		
پیش نیاز	تعداد واحد	عنوان درس	پیش نیاز	تعداد واحد	عنوان درس
-	۲	کلیات علوم قرآنی	-	۲	کلیات علوم قرآنی
-	۲	انتقالی به اصلی	-	۲	حقوق تجارت
-	۲	انتقالی به اصلی	-	۲	حقوق اساسی
-	۲	انتقال به اصلی	-	۲	حقوق بین الملل عمومی اسلام
-	۲	مبانی جامعه شناسی	-	۲	مبانی جامعه شناسی
-	۲	شناخت ادیان بزرگ با تأکید بر ابعاد تشریحی	-	۲	آشنایی با ادیان بزرگ
-	۲	مهارت های زندگی دانشجویی	-	۲	مهارت های زندگی دانشجویی
-	۲	فلسفه حقوق			
-	۲	ادله اثبات دعوا			
-	۲	حقوق کار			
-	۲	قواعد فقه مدنی (۲)			
-	۲	قواعد فقه قضایی			
نحو (۳)	۲	قرائت و درک متون عربی معاصر			
نحو (۳)	۲	مهارت های ترجمه			
-	۲	الزامات خارج از قرارداد			
-	۲	جرم شناسی			
	۲۶	جمع کل واحدها	۱۴		جمع کل واحدها
	۱۶	جمع واحدهای افزوده شده	۶		جمع واحدهای انتقالی به اصلی
	۱۴۰	جمع کل واحدهای عمومی، پایه، تخصصی و اختیاری	۱۳۷		جمع کل واحدهای عمومی، پایه، تخصصی و اختیاری

۷-۳- عمده ترین تغییرات در برنامه درسی بر مبنای مطالعات انجام شده

- حذف پیش نیازهای غیر ضروری
- ادغام برخی دروس
- کاهش تعداد واحدهای بعضی دروس
- افزایش دروس تخصصی از ۷۲ واحد به ۸۴ واحد درسی
- افزودن برخی دروس ضروری برای رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی
- روزآمد کردن برنامه درسی با افزودن دروسی مانند الزامات خارج از قرارداد، جرم شناسی، حقوق اموال و اشخاص، ادله اثبات دعوا، حقوق کار، کارورزی حقوقی و ...

